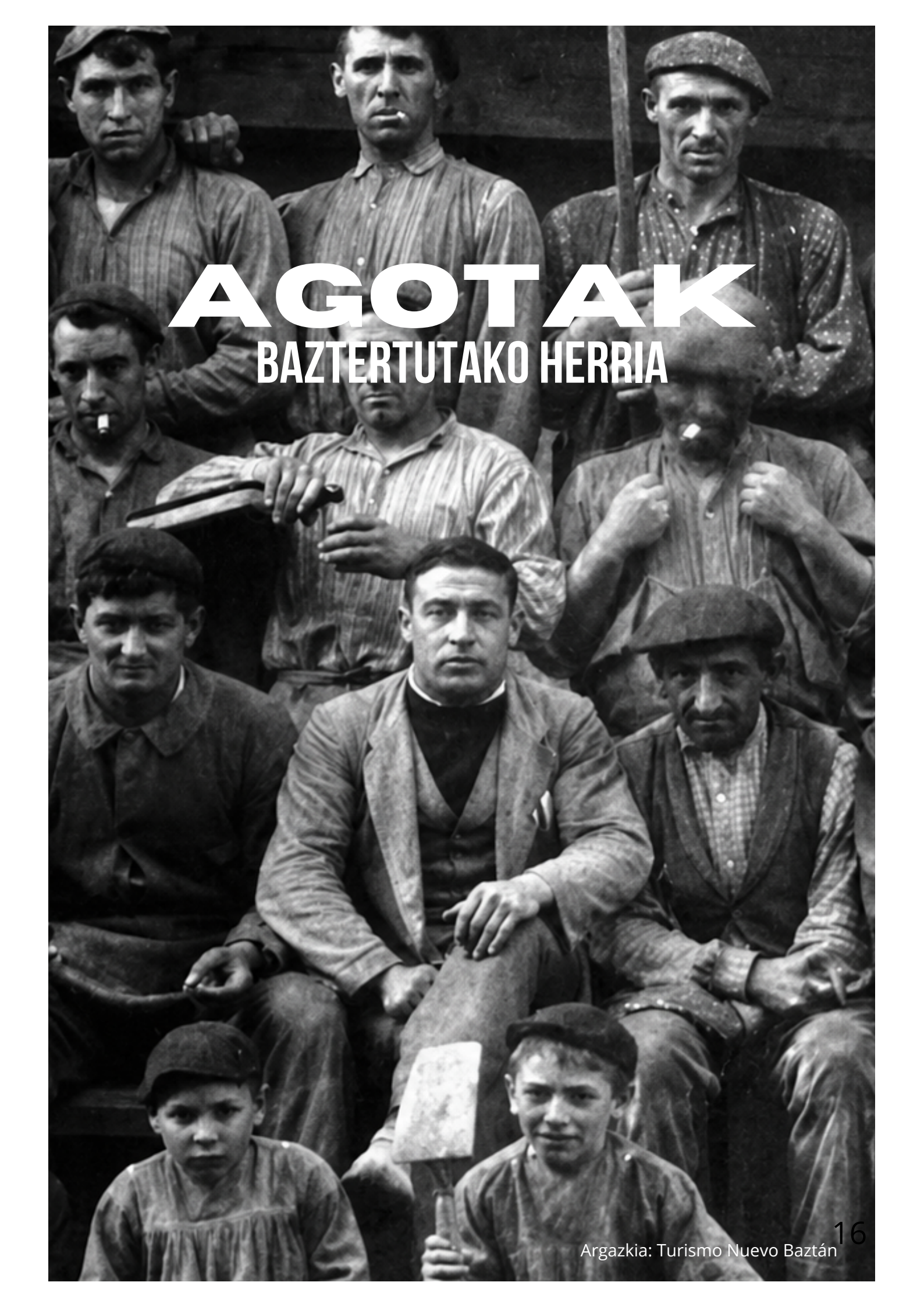

AGOTAK

BAZTERTUTAKO HERRIA

**Bazterketa
estigma,
aurreiritziak...
Mende luzez,
euskal herri
batek Europako
diskriminaziorik
gogorrenetako
bat pairatu
zuen. Bere
azken
eleberrian, Luz
Noguések
ahaztutako
historia baten
dramara
eramaten gaitu
Baztango
agoteena.**

AGOTE-TALDEA 1900EAN

Z A. Gaur plazer handiz ari gara hizketan Luz Noguésekin, *Los Agotes de Baztán* eleberri historikoaren egilearekin. Liburu horrek Euskal Herriko komunitaterik ezezagunenetako baten memoria berreskuratzen du. Luz, nola aurkitu zenuen agoteen historia?

Juan de Goyenecheren inguruan ikertzen ari nintzela iritsi nintzen agoteengana. Hasieran, nire asmoa haren bizitza eta Nuevo Baztanen bere egitasmo handia eraikitzeko izan zuen ausardia kontatzea zen. Baina ikerketan sakontzen joan ahala, agoteen historiarekin egin nuen topo, eta erabat liluratu ninduen.

Z A. Ezagutzen ez dutenentzat, nor izan zen Juan de Goyeneche?

Juan de Goyeneche Baztango nafarra izan zen. Ez zuenez etxerik ezta ondarerik ere jaso, Madrilera joan behar izan zuen bere etorkizuna eraikitza. Jesuiten Ikastetxe Inperiallean ikasi zuen, eta bere adimenari, lanerako gaitasunari eta harremanei esker, pixkanaka gortean oso pertsona garrantzitsu bihurtu zen. Karlos II.aren gastu sekretuen diruzaina izan zen, hainbat erreginarene diruzaina ere bai, eta bere garaiko monarkiaren sustatzaile ekonomiko nagusietako bat.

Ondorengotza Gerran eta estatu borboitar berriaren finantzaketan izan zuen eginkizuna erabakigarria izan zen.

Z A. Goyenecheren eta agoteen arteko harremanaz hitz egin aurretik, garrantzitsua da azaltzea nortzuk ziren. Nola definituko zenituzke?

Agoteak mendeetan zehar desberdintzat hartuko komunitate bat ziren. Heretikotzat eta legen espiritualaren eramailetzat jotzen zituzten, eta estigma horrek haien bazterketa soziala eta erlijiosoa justifikatzen zuen. Hala ere, ikerketek frogatu dute ez zirela arraza desberdin batekoak, ezta ezaugarri biologiko berezirik zutenak ere. Belaunaldiz belaunaldi transmititu zen bazterketa sozialaren biktimak izan ziren, eta horrek gizartearen begietan nolabaiteko komunitate madarikatu bihurtu zituen.

Z A. Zer ondorio zituen diskriminazio horrek haien eguneroko bizitzan?

Oso gogorrak. Gainerako biztanleetatik aparte bizitzera behartzen zituzten, auzo edo bazter berezietan. Leku batzuetan, antzara-hanka gorri bat eraman behar izaten zuten jantzietan josita, identifikatu ahal izateko.

Batzuetan, gainera, beren presentzia matraka batekin iragarri behar izaten zuten, legenardunek egiten zuten bezala. Ezin zuten gainerako herritarrekin mahaia partekatu, ezta iturri beretatik edan edo espazio publiko berak erabili ere.

Garbitegietan, adibidez, urik zikinena iristen zen tokietan bakarrik garbi zezaketen. Jaietan dantza egitea, musika-tresnak jotzea edo ospakizun publikoetan parte hartzea ere debekatuta zuten.

Z A. Eta zer gertatzen zen elizetan?

Parrokia askotan sarrera propioa zuten, **agoten atea** izenez ezagutzen zena. Ate txiki bat zen, nagusitik bereizia. Tenplu batzuetan, gainera, burdinazko hesien atzean mantentzen zituzten. Diskriminazioa ez zen heriotzarekin amaitzen: leku batzuetan hilerrietatik kanpo lurperatzen zituzten, gizarteak baztertutzat edo bekataritzat jotzen zituen pertsonen ondoan.

Z A. Ba al dakigu zein izan zen agoteen jatorria?

Ez, ziurtasunez ez. Teoria asko daude. Batzuek kataroekin lotzen dituzte; beste batzuek, berriz, godoekin.

LES MAINS D'UN CAGOT DE SALIES.

Badira, halaber, Donejakue Bideko elizetan lan egin zuten hargin eta eraikitzaileen antzinako gremioekin lotzen dituzten hipotesiak ere. Are gehiago, zenbait ezaugarri fisiko azaltzeko iparraldeko herrien eragin posibleez ere espekulatu izan da. Baina egia esan, haien jatorriak misterio izaten jarraitzen du. Xavier Sansotena idazle eta eskultore agoteak dioen bezala, misterioz eta gezurrez inguratutako artisauen komunitatea ziren.

Z A. Agoteak mugaren bi aldeetan bizi ziren, bai Nafarroan, bai Iparraldean. Ba al dago gaur egun oraindik agoteen komunitaterik? Komunitate antolatu gisa ez, baina badira oroimen hori bizirik mantentzen duten ondorengoak. Horietako asko Bozaten bizi dira, Baztanen; izan ere, herri hori agoteen babesleku historiko nagusietako bat izan zen. Gainera, munduko hainbat lekutan sakabanatutako ondorengoak ere badaude.

Z A. Itzul gaitezen Goyenecherengana. Zure ustez, jesuitek eragina izan al zuten mundua ulertzeko zuen moduan?

Bai, uste dut eragin handia izan zutela. Ikasketaren, lanaren eta gainerakoekiko konpromisoaren balioa haren ibilbidean argi islatzen dela iruditzen zait. Gainera, antzekotasun batzuk ikusten ditut Goyeneche hezi zen giroaren eta Nuevo Baztánen proiektuaren zenbait elementuren artean.

Z A. Madrilgo nafar komunitatean ere zeregin nabarmena izan zuen.

Hala da. Nafarren San Fermín Errege Kongregazioko pobreen zaintzaile izan zen. Horrek esan nahi zuen Madrilera aukeren bila edo egoera zailetan iristen ziren nafarrei laguntzea eta babesa ematea. Oso laguntza-sare garrantzitsua zuen.

Z A. Ondorengotza Gerrak markatutako garai bati buruz ari gara. Nola eragin zion horrek Goyenecheri?

Erabat babestu zuen Felipe V.a. Bere karguari esker, erresumaren premia ekonomikoak ezin hobeto ezagutzen zituen, eta Koroari mailegu handiak egin zizkion.

Garai hartarako dirutza ikaragarriak izan ziren, eta erabakigarriak izan ziren gerra-ahalegina sostengatzeko.

Z A. Zure eleberrian agoteak Nuevo Baztánera iritsi zirela planteatzen duzu. Zer da historia eta zer fikzioa?

Argumentua eleberrirako sortua da, baina oso zabaldua dagoen tradizio batek dio agoteek Nuevo Baztánen eraikuntzan parte hartu zutela. Ez dugu hori behin betiko frogatzen duen dokumenturik, baina garaiko agirietan Baztango hainbat abizen agertzen dira. Oinarri historiko hori izan zen fikzioa eraikitzeko abiapuntua.

Z A. Bai Goyeneche bai agote haietako asko euskaldunak ziren. Euskara al zen haien ohiko hizkuntza?

Erabat sinetsita nago hala zela. Zuzeneko idatzizko lekukotasunik ez badugu ere, Baztango biztanle askoren berezko hizkuntza euskara zen. Gainera, Nuevo Baztánen Europako hainbat tokitatik etorritako jendea bildu zen; beraz, hizkuntza eta kultura askoren arteko bizikidetzagunea izan behar zuen.

Z A. Esan izan duzu agoterik gabe agian Nuevo Baztán ez zela existituko.

Nik esaten dudana da zaila dela obra hura haiek gabe nola garatuko zen irudikatzea. Agian eraikiko zen berdin-berdin, baina seguruenik denbora eta ahalegin askoz handiagoa beharko zituen.

Z A. Zenbait hidalgotza-espedientetan azpimarratzen zen pertsona batek ez zuela juduen, mairuen edo agoteen ondorengoa zela frogatu behar. Noiz arte iraun zuen diskriminazio horrek?

XIX. mendearen barreneira arte. Izan ere, odol-garbitasunaren ziurtagiriak 1823ra arte eskatzen jarraitu zuten. Horrek argi erakusten du estigma mendeetan zehar iraun zuela. Are gehiago, XX. mendean ere baziren oraindik jatorri agotea ezkutatzen zuten familiak.

Z A. Geratzen al da agoteen ondorengorik Nuevo Baztánen?

Seguruenik bai, nahiz eta jende askok ez duen hori publikoki aitortzen. Zurrumurruak eta zantzuak badaude, baina ez da jendeak ozen aldarrikatzen duen kontua.

Z A. Euskal abizenik gordetzen al da oraindik Nuevo Baztánen?

Batzuk bai, nahiz eta gero eta gutxiago izan. Oraindik geratzen dira Baztango jatorri haren arrasto batzuk.

Z A. Zure eleberria maitasun istorio baten inguruan garatzen da.

Xehetasun gehiegirik eman gabe, nolakoa zen Juan de Goyeneche pertsona gisa?

Ez zaio maitasun-harremanik edo abenturarik ezagutzen. Gizon zuzena zen, erlijiozalea, lanari erabat emana, eta Koroarekin harreman estua izan zuen.

Z A. Haren emaztea, Francisca de Balanza, nafarra zen hura ere.

Bai. Agoizko Martin de Balanzaren alaba zen, eta Milioien Idazkaritzako ofizial baten alaba ere bai.

Garai hartan, nafarrek presentzia oso handia zuten gortean. Familia-ondarea jasotzen ez zuten seme askok Madrilén aurkitzen zituzten aurrera egiteko eta ardura handiko karguak lortzeko aukerak.

Z A. Amaitzeko, eleberri berri batean ari al zara lanean?

Bai. Egitura oso aurreratuta dugu dagoeneko, eta hurrengo proiektua prestatzen ari gara.

Z A. Los Agotes de Baztán argitaratu zenuenetik, zerk hunkitu zaitu gehien?

Jasotako maitasunak. Jende askok esan dit inoiz ez duela agoteen historia hain modu gizatiarrean kontatuta ikusi. Gainera, Argentinatik, Txiletik, Uruguaitik eta beste hainbat herrialdetatik ondorengoek idazten didate. Atlantikoaren beste aldean agoteen ondorengoen komunitate oso handia dago, eta helarazten didaten esker onak benetan hunkitzen nau.

AGOTEAK IZAN ZIREN GIPUZKOAN ERE?

Pío Barojak idatzi zuen Bozateko agote zaharrak «Dürerren erretratuak» ziruditela, eta herri haren jatorria misterioz inguratuta egon arren, mendeetako bazterkeria fanatismoak baino ezin zuela azaldu uste zuen. Gaur egun agoteak batez ere Baztanekin lotzen badira ere, Gipuzkoan ere bizi izan ziren, bereziki Pasaia inguruan; hargin, arotz eta danbolintero aritu ziren haietako asko. Belaunaldiz belaunaldi debekuak, umiliazioak eta bazterkeria pairatu zituzten, euskal memoria kolektiboan arrasto sakona utziz.